

УДК 339.172: 338.432:330.342

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО АГРАРНОГО РИНКУ

Т.Є. Посполітак

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: біржова торгівля, біржа, угода, аналіз, товарна біржа, біржова активність.

Анотація. Здійснено аналіз сучасного стану біржової торгівлі та виявлено проблеми формування біржового аграрного ринку. Проаналізовано динаміку біржової активності. Виявлено проблеми щодо функціонування товарних бірж.

Вступ. Перехід України до ринкових форм трансферу сільськогосподарської сировини від виробника до споживача, формування прозорих цін на основні види аграрної продукції об'єктивно вимагає створення нових інституцій ринкової економіки, які забезпечать інвестиційну привабливість товарно-сировинних ринків, їх подальшої інтеграції в світові товарні і фінансові потоки.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком біржового товарного ринку в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як Б.П. Дмитрук, Р.П. Дудяк, О.В. Лактіонов, Г.Б. Машлій, О.С. Мограб, В.К. Савченко, М.О. Солодкий, О.М. Сохацька, Г.О. Шевченко. Але існує ціла низка питань щодо розвитку біржового ринку, які залишаються недостатньо висвітленими і потребують подальшого дослідження. Зокрема на даний час відсутня комплексна оцінка стану і перспектив розвитку біржового ринку та вимагають дослідження окремі проблеми його функціонування в аграрній сфері.

Метою статті є оцінка сучасного стану та виявлення основних проблем становлення й перспектив розвитку біржового аграрного ринку.

Результати досліджень. Біржовий товарний ринок України, на відміну від глобалізації та інтенсифікації розвитку світового, за останні 18 років свого існування не набув класичних рис становлення, які характерні для країн з ринковою економікою.

Біржовий ринок України на початок 2009 р. представлений 503 зареєстрованими біржами проти 62 у 1991р. Їх статутний капітал становить 148,6 млн. грн. Практичну діяльність здійснювали 338 бірж (67 % від зареєстрованих), з них універсальних, товарно-сировинних і товарних – 289 бірж (86 % від кількості діючих), нерухомості і агропромислових – 20 і 18 відповідно, фондових та їх філій – 10 і 1 валютна. На кожній біржі у середньому діяло по 8 брокерських контор. Динаміка та структурні зміни бірж свідчать про те, що основною характерною тенденцією є постійне зростання кількісного показника створення нових бірж: за 2005-2008 рр., їх кількість зросла на 19 % (з 284 до 338). Відповідно зросли кількість та обсяг укладених угод. Порівняльна динаміка вартості реалізованої продукції через біржовий ринок наведена в таблиці 1.

Вартісний вираз біржової активності за 2005 - 2008 рр. свідчить про щорічне зростання обсягів торгів на біржах України. Так, обсяг укладених угод за цей період зріс на 215,8 %, в тому числі, обсяг укладених угод з розрахунку на 1 біржу відповідно на 165,3 %. Найбільшу питому вагу в обсязі укладених угод займає сільськогосподарська продукція, на її долю припадає 56 - 57 %.

Таблиця 1. Динаміка і структура біржової діяльності за видами товарів, млн. грн.

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2008 р. до 2005 р., %
Кількість діючих бірж	284	308	324	338	119,0
Кількість укладених угод	123372	138433	218058	216503	175,5
Обсяг укладених угод	18962,1	24405,9	28092,9	59875,3	315,8
в т.ч.: в середньому на 1 біржу	66,8	79,2	86,7	177,2	265,3
За товарними групами:					
-0 метал і металопродукція	116,4	392,7	0,5	-	-
-1 транспортні засоби	319,8	94,4	0,1	398,8	124,7
-2 сільськогосподарська продукція	10568,2	11905,2	1,2	33935,8	321,1
-3 цінні папери	1937,3	55,3	0,04	-	-
-4 нерухомість	694,5	9653,8	3,2	-	-
-5 інші види	2225,6	-		25336	в 11,4р.

За 2005-2008 рр. обсяг укладених угод на сільськогосподарську продукцію на біржах України зріс на 40913,2 млн. грн. або на 221,1 %, а порівняно з 2007 р. – в 4,2 рази.

Біржова торгівля впродовж 2008 р. представлена, в основному, спотовими контрактами (укладання угод з реальним товаром з негайною поставкою). На умовах спот було укладено 70,9 % усіх біржових угод. В структурі спотових контрактів переважну більшість становили угоди з продажу сільськогосподарської продукції (55,6 %), на угоди з продажу палива припадало 29,2 %. Форвардні контракти (угоди на реальний товар з відстроченою поставкою) становили 28,9 %. Найбільша частка припадала на сільськогосподарську продукцію – 94,7 %.

У структурі укладених угод із продажу продукції рослинництва в 2008 р. порівняно з 2007 р. зросла питома вага угод із продажу пшениці з 32,9 до 35,6 %, ячменю фуражного з 13,1 до 23,4 %, а ріпаку – з 19,3 до 22,3 %. Питома вага сояшнику – навпаки має тенденцію до зменшення з 8,2 до 1,2 %.

Упродовж 2008 р. середні ціни на зернові в результаті проведених біржових торгів по окремих видах коливалися. Так, середня ціна на пшеницю 4 класу зменшилась з 1875 грн./т у I кварталі до 1180 грн./т у IV кварталі, на пшеницю V класу з 1589 до 923 грн./т, насіння сояшнику – з 5460 до 1761 грн./т відповідно.

Біржова діяльність поширена в усіх регіонах України, але 92 % усіх біржових угод було укладено в Полтавській, Миколаївській, Дніпропетровській областях та м. Києві.

В Одеській області в 2008 р. діяло 7 бірж проти 13 в 2000 р., серед яких три універсальних, три товарно-сировинних і одна агропромислова. Кількість укладених угод за 2001-2008 рр. зменшилась з 15125 до 1801 або на 88,2 %, а обсяги укладених – зросли з 297,3 до 339,0 млн. грн. Збільшення обсягів біржової торгівлі відбулося через постійне зростання цін на продукцію рослинництва. Через біржі області реалізовано продукції рослинництва на суму 283,5 млн. грн., що в 1,9 рази більше проти 2007 р. Динаміка обсягу укладених угод за товарними групами по Одеській області представлена в таблиці 2.

Аналізуючи структуру укладених угод на біржовому ринку Одеської області, можна зробити висновок, що обсяги укладених угод на сільськогосподарську продукцію займають значну частину, оскільки їх питома вага коливається від 76,3 до 83,6 %. Сільськогосподарська продукція представлена продукцією

рослинництва, серед якої на долю пшениці припадає від 26,2 до 30,8 %, кукурудзи – 4,7-4,5 %. За 2001-2008 рр. спостерігається збільшення кількості та обсягу укладених угод на горох, ріпак та соняшник.

Таблиця 2. *Обсяги укладених угод на біржах Одеської області, тис. грн.*

Показники	2001 р.	2002 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Всього	297255,0	312993,9	283561,8	179075,6	339037,3
Транспортні засоби	6224,2	1792,5	4564,2	5162,3	8143,3
Сільськогосподарська продукція	226775,8	268048,1	266404,5	146891,6	283535,9
в т.ч.: пшениця	77921,2	195475,8	-	39061,8	104514,9
кукурудза	14040,6	4945,4	2219,6	624,9	15203,0
ячмінь фуражний	129595,0	47666,9	47471,2	6264,7	17325,6
горох	487,0	7506,0	7776,0	3988,3	29415,0
інші зернові та зернобобові	1848,0	12448,0	200640,0	45315,7	19467,4
ріпак	-	-	7539,9	45735,3	78798,3
насіння соняшнику	2884,0	6,0	757,5	5900,9	15859,1
Цінні папери	2708,8	4510,2	-	-	-
Нерухомість	41493,1	9910,6	253,7	125,5	-
Інші види	-	369,5	5223,0	21237,2	36914,2

Аналіз діяльності бірж Одеської області свідчить про зниження біржової активності, в 2008 році був відсутнім попит на цінні папери, не здійснювались операції з нерухомістю.

Висновки. Діяльність біржового товарного ринку України свідчить про існування ряду проблем щодо діяльності товарних бірж, а саме: відсутність безперервного, постійно діючого механізму виявлення цін на внутрішньому біржовому аграрному ринку; відсутність прозорих правил його роботи та скоординованих дій бірж, офіційної інформації про їх діяльність та формування експортних партій на позабіржовому ринку, що не дозволяє сформулювати реальну ціну на сільськогосподарську продукцію; залучення до відкритих публічних торгів широкого кола сільськогосподарських товаровиробників, комерційних структур, посередницьких фірм; біржі в областях ще не мають суттєвого впливу на формування товарних ринків; відсутність реальної інфраструктури аграрного ринку – районного торгівельного дому з функціями брокерської контори регіональної біржі; низька частка форвардних контрактів, що впливає на різке коливання цін на сільськогосподарську продукцію; невиправдано велика кількість товарних бірж в Україні та недосконалість законодавства, що регулює порядок їх утворення та діяльність.

Посполитак Т.Е. **Биржевая торговля в условиях формирования организованного аграрного рынка**

Аннотация. Проведен анализ биржевой торговли и выявлено проблемы формирования биржевого аграрного рынка. Проанализировано динамику биржевой торговли. Выявлено проблемы функционирования товарных бирж.

Ключевые слова: биржевая торговля, биржа, анализ, договора, товарная биржа, биржевая активность.

Pospolitalak T.Ye. **Exchange trade in the conditions of formation of the organised agrarian market**

Summary. The analysis of exchange trade is carried out and is revealed problems of formation of the exchange agrarian market. Dynamic of exchange trade is analysed. Problems

of functioning of commodity exchanges is revealed .

Keywords: exchange trade, stock exchange, analysis, contracts, commodity exchange, exchange activity.